

KATJA SEUTU

”Ihmiset elävät ja nukkuvat kuolleiden puiden sisällä” Ihmisen ja luonnon suhde uusimmassa suomalaisessa runoudessa

Saada kuolla pois
kuluttamasta
pois riistämästä, saastuttamasta,
pois syömästä muitten elämää
omansa säilyttääkseen.

Palata maaksi.

Ainoa oikea teko
koko aikana
jota nimitetään elämäksi.

Pakollinen.
Ei kunnia.
(Eeva Kilpi: *Animalia*, 1987.)

Eeva Kilven runossa esitetään toive päästä pois kuluttamasta, riistämästä ja saastuttamasta. Runo on julkaistu 1980-luvulla, ja jo sitä ennen, 1960- ja 70-luvuilla, Suomessa kirjoitettiin vahvaa ympäristötietoista runoutta. Karoliina Lummaa (2010: 15–16) jäsentää 1960- ja 70-lukuja lyhyen, havaintokeskeisen *luonnonrunouden* ja laveamman, selkeämmin ympäristöpoliittisia äänenpainoja sisältävän *ympäristörunouden* vuosikymmeniksi. Ajattelen, että Kilven runon toive ilmaisee runoilijan epätoivoa: kysymys ihmisen ja luonnon suhteesta on raadellut kirjailijaa niin vahvasti, että hän on kirjoittanut *Animalian* kaltaisen selkeästi kantaaottavan runoteoksen.

Itsekin etsin kolmannessa runoteoksessani *Jäätyväinen* (tästä eteenpäin J) sitä, mitä planeetallemme tapahtuu juuri nyt ja miten asennoitunut kirjoittajana tapahtuvaan. Lähtökohtani on, että jotakin pelottavaa on meneillään ennennäkemättömällä vauhdilla. En ole kuitenkaan tietoisesti valjastanut *Jäätyväistä* viemään eteenpäin sanomaa ilmastonmuutoksesta. Se ei ole tapani kirjoittaa eikä myöskään riittävä syy kirjoittamiseen. Teoksen nimi kulki mukana ihan varhaisimmista runoista lähtien, vaikka en vielä tiennyt siitä sen enempää. Käsikirjoituksen koostamisen ja viimeistelyn loppuvaiheessa ymmärsin, että sana ”jäätyväinen” viittaa jonkinlaiseen haurauteen – siihen, että jotakin menee helposti rikki. Kirjani oli jo viimeistä vaille valmis, kun kohtasin termin *ecoparalysis*. Se on australialaisen tutkijan Glenn Albrechtin termi (ks. <https://glennalbrecht.com/2018/02/20/eutierria/>). Kohdatessani kyseisen sanan tajusin, että se ilmaisee kirjani nimen olennaisen merkityksen: ”jäätyväinen” kuvaa henkistä halvaantumista kaiken tapahtuvan edessä. Sitä, että olen vaarassa jäätä ja jähmettyä surusta ja kauhusta pystymättä enää toimimaan.

Albrechtin mukaan tarvitsemme uusia käsitteitä ilmaisemaan suurten ympäristömuutosten herättämiä tunteita ja tunnetiloja. Niinpä

hän alkoi 2000-luvun alkuvuosina luoda sanastoa, jota luonnehtii sanoin ”psychoterratic typology”. (Albrecht 2017: 292.) Mielestäni Albrechtin pyrkimys on siinä määrin kiinnostava, että päätin kirjoittaa tämän esseen tutkimalla, miten jotkin hänen käsitteensä elävät suomalaisten nykyrunoilijoiden teksteissä ja millaisia näkökulmia ne nostavat tarkastelemistani runoista esiin. *Jäätyväisen* kirjoitettunani ymmärrän aiempaa paremmin, että kirjailija voi ajautua tilanteeseen, jossa hänen on pakko löytää uusia ilmaisukeinoja tavoittaakseen jotakin olennaista kirjoittamisen ja luontosuhteen yhteydestä ja siihen liittyvistä muutoksista.

Jäätyväinen kuvaa epäjärjestyä ja häiriötiloja. Sitä, miten luonnossa tapahtuu asioita ihmisen syystä väärään aikaan väärissä paikoissa. Epäjärjestyksen piiriin lukeutuvat kirjassani runot, jotka käsittelevät esimerkiksi muovijätettä, puiden kaatamista, ylenpalttista kuumuutta sekä vedenpinnan nousua. Kilven *Animalian* tunneherkkä lataus muistuttaa minua siitä, mitä itselleni tapahtui *Jäätyväisen* kirjoitusprosessin alkuvaiheissa. Kohtasin teoksen liikkeelle sysäävän alkukatastrofin omalla kotikadullani: kallio, jossa kasvoi villiorvokkeja ja joka oli kaunis katsella kaikkina vuorokauden- ja vuodenaikoina, räjäytettiin pala palalta ja sen tilalle rakennettiin talo. Loputtoman pitkiltä tuntuvien päivien ajan seurasin kallion tuhoamisen etenemistä. Albrechtin (2017: 308) termein koin tuolloin *tierratrauman* eli yhtäkkisen ja traumaattisen omaan elinympäristöön kohdistuvan muutoksen. Tiedän, että juuri kallion tuhoaminen teki minusta tietoisemmän siitä, mitä uudet runoni tulevat käsittelemään. Se teki lähtemättömän särön niihin euforisiinkin itsen ja luonnon välisiin ykseyden kokemuksiin, joita minulla on kirjailijanurani alusta asti ollut ja joita olen pitänyt välttämättöminä kirjoittamisen edellytyksinä. Minun oli jätettävä kirjoituspositio, josta käsin olin tottunut työtäni tekemään.

Nuorisoteema on keskiössä *Jäätyväisen* runoissa. Käsittelem nuoria koskettavia kriisejä, kuten ilmastonmuutosta, sotaa, ydinkatastrofia, sekä nuorten raivoa ja ahdistusta. Yllätyin, kun tulin tietoiseksi teemasta, sillä en ole koskaan ajatellut kirjoittavani lapsista tai nuorista. Tuntui oudolta, kun mediaan alkoi samaan aikaan tulla uutisia siitä, miten nuoret ovat ahdistuneita ilmastonmuutoksesta ja sitten siitä, miten he ovat alkaneet toimia yhä näkyvämmiin.

Pihalla huudetaan taas Kaukoa
joka on syventynyt leikkeihinsä eikä kuule.
Kauko on hyvä nimi.
Kauko näkee niitä kuvissa usein,
muovipusseihin takertuneita siivekkäitä.
Mitä mietit pieni poika?
Entiset kaukot ovat vanhoja tai he ovat jo muualla.
Kaukosta kaukoon on vuosi.
Minun mieli menee lukkoon, kun ajattelen näitä.
(J: 7.)

Samaan aikaan *Jäätyväisen* kanssa ilmestyneessä Vesa Haapalan runoteoksessa *Hämärä ei tanssi enää* (tästä eteenpäin HETE) pohditaan nyky maailman menoa kysymällä olemassaolon oikeutukseen liittyviä kipeitä kysymyksiä. Tämä tehdään fokuoimalla lapsiin, nuoriin ja liikakansoitukseen ongelmaan. Kysymyksenasettelu saa Haapalan teoksessa erityistä painokkuutta, kun liikakansoitukseen numeeriset faktat kohtaavat

runojen puhujan suhteen omiin lapsiinsa: ”mutta lapset kysyvät sanaakaan sanomatta / mitä tahdot elämälläsi mikä merkitys sillä on / mitä kuolemaasi kuuluu / entä meidän joko on meidän aikamme / [– –]”. (HETE: 9.) Ehkä on niin, että lasten ja nuorten kysymyksissä ja heidän reaktioissaan on koettavissa aito herkkyys, joka koskettaa. Kirjailija, niin kliseiseltä kuin se kuulostaakin, taitaa olla seismografi, joka ei voi olla reagoimatta voimakkaisiin emotionaalisiin viesteihin.

Jossain vaiheessa tulin *Jäätyväistä* kirjoittaessani tietoisesti siitä, että epäjärjestys vallitsee ihmisissäkin: he eivät löydä paikkaansa luonnossa ja luonnon kiertokulussa. Heidän luontosuhteestaan on tullut yhä keinotekoisempi. Tosin sitten kirjoitusprosessin loppuvaiheissa aloin ajatella, että parempi keinotekoinenkin luontosuhde kuin ei luontosuhdetta ollenkaan. Kirjoitan nuoresta viipurilaisesta pariskunnasta, joka kasvattaa kodissaan lapsen lisäksi kahta pöllöä. Tästä tuli minulle keinotekoisien luontosuhteen perikuva.

Näin filmin Viipurista.
Nuori pariskunta kasvatti lasta,
lehtopöllöä ja sarvipöllöä
jumalattoman kauniissa
kaupunginosassa.

Pöllöt oli haettu Moskovasta.

Jeremy ja Sherwood istuivat orsilla
katonrajassa, tekivät upeita
mutta lyhyitä lentoja ja vaihtoivat
reviiriä; ihmisten oli pääteltävä
pöllöjen valtakunnan rajat
selviytyäkseen arjesta lapsen kanssa.
(J: 51.)

Haapalan teoksen ilmaisu ja kuvakieltä luonnehtii hauras psykosomaattisuus, jota Albrecht (2017: 292–295) kutsuu omalla kielellään termein *psychoterratic* tai *somaterratic*. Ymmärrän hänen tarkoittavan sitä, että luonnon ja ihmisen suhde on sellainen, että luonto, ympäristössä tapahtuva ja ihmisen aikaansaannokset luonnossa vaikuttavat ihmisen ruumiin ja henkisen olemuksen kokonaisuuteen. Haapalan teoksessa vaikutus näkyy esimerkiksi näin: ”[– –] Reikä kielessä reikä otsonikerroksessa / ja reikä sielussa osuvat kohdakkain/” (HETE: 22) tai ”lapsena minulla oli kokemus vedestä / en uskaltanut uida järvessä / jonka haukia olin kalastanut / en juoda lähteestä johon näin hirvenvasan putoavan” (HETE: 50–51). Ja vielä: ”Antroposeeni ei ole poikkeustila / se on hätätila luiden päällä roikkuvaa / yltäkyläistä nahkaa / ei mitään mihin palata” (HETE: 52). Haapalan runot ovat kirjoittamisenkin näkökulmasta tarkasteltuna koskettavia: ne ilmaisevat ”psykoterraattisuudessaan”, että kun hätätila tulee osaksi kirjailijan kokemuksesta omasta kehosta ja mielestä, hän on keskellä kauhua, josta ei löydä ulospääsyä. Tämä ei voi olla vaikuttamatta luomisprosessiin – kirjaimet suodattuvat pahimmillaan pakokauhun läpi.

Kysymys siitä, mihin paeta ja palata, on olennainen Miika Osamitsun alkuvuodesta 2019 ilmestyneessä esikoisteoksessa *Kuin keinoveden pinnalla* (tästä eteenpäin KKP). Albrechtin (2017: 292, 299–300) termejä

hyödyntäen voisi sanoa, että Osamitsun runojen kokija potee *solastalgiaa* eli kokee surua ja masennusta kohdatessaan ei-toivottuja muutoksia omassa ympäristössään.

hakattuun metsään meno masentaa enemmän
kuin ilman metsiä eläminen

mutta minulla ei ole missään muualla luontoa
antaa itseni olla masentunut
muiden juurella
(KKP: 27.)

Runon kokija masentuu siitä, kun puita hakataan, mutta ilman metsääkään hän ei voi tulla toimeen – metsä on paikka, johon hän hakeutuu käsittelemään vaikeita tunteita. Osamitsun runoon kirjoitettu näkemys metsän merkityksestä ihmiselle käy yksiin sen kanssa, mitä Riikka Kaihovaara kirjoittaa vieraantumisen ja masennuksesta niin ikään vuonna 2019 ilmestyneessä esseeteoksessaan *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Kaihovaaran (2019: 13) mukaan vieraantuneisuudessa on kyse yhteyden katkeamisesta, irrallisuudesta ja ulkopuolisuudesta, merkityksettömyydestä ja tyhjyydestä. Luonnosta vieraantuminen merkitsee vieraantumista itsestä ja muista ihmisistä ja aiheuttaa ihmisessä ahdistusta. Osamitsun runossa hakatunkin metsän puut ovat inhimillisiä olentoja, ”muita”, joiden juurelle voi pysähtyä olemaan masentunut (vrt. sanaleikki *puut – muut*).

Osamitsun runoissa vaeltaa kokija ja runojen kirjoittaja, joka ei siedä ympäristössä tapahtuvia muutoksia, kuten avohakkuuta, vaan pakenee luonnontuhoja virtuaalitodellisuuteen. Pakeneminen ei kuitenkaan auta ratkaisemaan aidon ja epäaidon ongelmaa eikä tuo takaisin menetettyä. Kirjoittaja joutuu palaamaan takaisin sieltä, mihin pakeni, virtuaalivuoren juurelta – sieltä, missä oli valmis ”ikuistamaan uuden todellisuuden” (KKP: 43).

Suomessakin kirjailijat ja tutkijat ovat kokeilleet Albrechtin tavoin, luultavasti hänen esimerkkinsä innoittamina, ihmisen ja luonnon välisiä suhteita ilmaisevan termistön luomista projektissa Rakkaudesta – sanasto tuleville vuosikymmenille (ks. <http://utopedia.fi/>). Voisiko projekti toimia suunnannäyttäjänä sille, mihin suuntaan tutkimus, mukaan lukien kirjallisuudentutkimus, voisi tulevaisuudessa kulkea? Palata kielen perusteisiin ja muokata käsitteistöä? Tutkija Panu Pihkala (ks. <http://utopedia.fi/lue/>; Albrecht 2017: 308–309) on luonut muistinmenetykseen liittyvän käsitteen *puistinmenetys*. Termin taustalla vaikuttaa Liam Heneghanin käsite *toponesia* (*topos* + *amnesia*), mutta mielestäni utopedia-sanastolle luonteenomaiseen tapaan Pihkala on tavoitellut käsitteellään myös humoristista otetta, ehkä keventääkseen vakavaa asiaa. Pihkalan mukaan kyse on menetyksen tunteesta, ”jota ihminen kokee lapsuudessa tärkeiden luonnonpaikkojen suhteen”. Jos ihminen on menettänyt yhteyden lapsuutensa merkityksellisiin paikkoihin, ”hän usein yrittää torjua surua muistinmenetyksellä, joka on siis eräänlaista ”maastonmenetystä”. Pihkala jatkaa, että jos surua pystyy käsittelemään, voi löytyä uusi yhteys ”puistoihin ja muistoihin”. Ehkä yhteys löytyy tätä kautta myös Osamitsun teoksessa, jossa runoilija pyörittelee muistin ja muistamisen dilemmaa:

virtuaalivuorella
 kolme kokonaista vuorokautta
 ja olen saanut tarpeekseni, tästäkin,
 annan hiusteni kasvaa,
 puen ylleni omat loskaiset kasvoni,
 todellisen lehdettömän ilmeeni,
 katkaisen kaikki siteeni täällä,
 hylkään vaivalla rakentamani elämät,
 jätän keinotodellisuuden ja palaan
 nappia painamalla

aloitan uuden elämän tutussa, vanhassa maailmassa,
 menneen ihmisen unelmassa

istun tutun puiston penkillä, tunnistatko minua

vaaleita hiuksia,
 harmaita kasvoja, paljaita ilmeitä
 on ollut ikävä
 tätä mielenmaisemaa

olinhan joskus nuori täällä
 (KKP: 65.)

Kysymykset aidosta ja epäaidosta sekä toistosta ja menetyksestä ovat läsnä myös Miia Toivion syksyllä 2019 ilmestyvässä runoteoksessa *Sukupuutot*, jonka käsikirjoitusversiota olen käyttänyt tätä esseetä kirjoittaessani. Vieraantumisenstä päädytään jäljitelmässä elämiseen: ” [– –] Ikkunoihin heijastimme kaiken kauniin luonnon, jonka olimme nähneet mainoksissa, kaiken sen vilpittömyyden, johon kaipasimme, [– –]”. Tekoälyn, itseä var-ten koulutetun terapeutin, kanssa käydään öisin filosofisia keskusteluja. Seuraava lainaus on runosta ”Asuntomessualue”.

Minä joka halusin elää asuntomessualueella,
 olen nyt päässyt asumaan asuntomessualueella.

Uskon, että se on juuri sellaista kuin kuvittelin.

Uskon, että kaikki menee juuri niin hyvin kuin katalogissa,
 josta saimme valita näköisemme elämän.

[– –]

Tiedän, että kaikki eivät tänne pääse, mutta sille ei voi mitään.

Minä en voi sille yksikäs yhtään mitään.

Onneksi joka vuosi järjestetään uudet asuntomessut,
 niin kaikilla on periaatteessa mahdollisuus.

Ei ehkä tämän sukupolven aikana,
 mutta kenties seuraavan tai sitä seuraavan.

Jos vain jaksaa odottaa ja tehdä kovasti töitä.

Niin kuin mekin olemme odottaneet ja tehneet kovasti töitä.

[– –]

Luonnossa ja yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia, yltiöpäistä kuluttamista, egoismia sekä suorittamisen ja positiivisuuden kulttia päin käydään

Toivion teoksessa parodian aseinen: asuntomessualueelle pääsystä ja hyväosaisten avokeittiösaarekkeesta, ”saarekelaisuudesta”, tulee nykyihmisen haaveiden ja pyrkimysten sekä henkisten ulottuvuuksien latteuden traagista kuvastoa. ”Niin Prisma vastaa kuin sille huudetaan”,¹ todetaan eräässä runossa.

Itselleni on *Jäätyväistä* kirjoittaessani ollut tärkeää lähestyä ilmastokriisiä pohtimalla kirjoittamista ja kirjailijuutta. Osamitsun teoksessa runojen kirjoittaminen peilautuu voimakkaasti tekoälyyn, internetiin ja kaikkinaisiin keinotodellisuuksiin. Ne kulkevat rinnakkaisina tämän niin sanotun konkreettisen reaalityodellisuutemme kanssa, jossa Osamitsun teoksen runoja kirjoittavakin ajoittain kulkee.

minä se olen,
Seurasaaren kallioilla
talvi-iltana, kylmä viima,
katuvaloista laineiden välke,
takin alla ihokarvat pystyssä,
taskusta kuuluu puhetta,
kone lausuu runoa

*minä se olen,
Seurasaaren kallioilla
talvi-iltana, kylmä viima,
katuvaloista laineiden välke,
takin alla ihokarvat pystyssä,
taskusta kuuluu puhetta,
kone lausuu runoa*
(KKP: 20.)

Runon puhuja on osa keinoälyn hallitsemää todellisuutta: sen ääni kuuluu koko ajan hänen taskustaan, jopa Seurasaaren viimaisilla ja talvisilla kallioilla se vie hänen yksityisyytensä. Ennen minulle oli maailman luonnollisin asia kirjoittaa runoni ulkona tai kasvitieteellisessä puutarhassa. Yhtäkkiä alkoi kuitenkin tuntua siltä, että hakeutumisessa luontoon kirjoittamaan on jotakin mahdotonta, estettyä. Ajauduin kriisiin, kun ymmärsin, että olin omaksunut itsestään selvästi kirjoittavan subjektin position suhteessa luontoon, objektiin, johon asennoiduin esteettisesti. Aloin ajatella, että olen kirjoittanut luonnossa ikään kuin piittaamatta siitä, että ympärilläni on ollut paljon merkkejä luonnon häiriötiloista. Herää kysymys tässä ja niin kovin usein päivästä toiseen keskellä kirjoitustyötä: millaisen position ympäristökriisiin havahtunut kirjailija, jota asia ei enää jätä rauhaan, voi omaksua? Mitä tehdä, jos ekologiset faktat muuttavat peruuttamattomasti esteettisiä käsityksiä kaunokirjallisuuden luonteesta ja tehtävistä, tavoista ilmaista runoa ja toimia runoilijana? Entä jos alan kokea kasvitieteellisen puutarhankin ainoastaan keinotekoiseksi kasveja museoivaksi paikaksi? Minne silloin menen?

Ei ole kysymys siitä, että luonto on vain uhri. Luonto on ihmistä voimakkaampi ja jää jäljelle, kun ihminen tuhoaa itsensä ja elinolosuhteensa. Aloin jossain vaiheessa kirjoitusprosessia kokea, että jossakin on

¹ Tämä kohta on poistettu kokoelman julkaistusta versiosta, mutta Miia Toivio toivoi säkeen säilyvän tässä esseessä ”reliikkinä, jäänteinä, merkkinä jostain mikä on kadonnut” (Toivio, sähköposti Päivi Koivistolle 22.10.2019).

katse kääntynyt pois meistä ihmisistä. Aloin nimittää runoissani kävelevää ja havainnoivaa tyyppiä kirjaajaksi, joka tallentaa väärässä paikassa väärään aikaan tapahtuvia asioita. On kiinnostavaa pohtia, onko kirjaaja kirjailija. Aiemmin olen ajatellut, että hän on ehkä valtuutensa ja manttelinsa menettänyt kirjailija, jolle suotuisat kirjoitusolosuhteet ja esteettiset käsitykset runoudesta ja kirjoittamisesta ovat kääntäneet selkänsä. Olen myös ajatellut, että kirjaaja on kuva kirjailijasta, jolla ei ole enää oikeutta luovuuteen.

Sain kuitenkin asiaan uuden näkökulman, kun Vesa Haapala kertoi omasta luomisprosessistaan tätä esseetä kommentoidessaan. Ymmärsin, että kirjaajankin tehtävä on tärkeä: kiitos kirjaajien, tästä ajasta jää jälkiä, muistijälkiä ja emotionaalisia merkintöjä. Onhan kautta ihmiskunnan historian tallentunut elokuvia, kirjoitusta ja musiikkia isojen mullistusten ja tuhojen ajoista ja noiden aikojen seurauksista. Ehkä voin ajatella sittenkin, että kirjaaja ei ole turha tyyppi.

Jäätyväisen viimeistelyn loppupuolella löysin uudelleen reitin luonnon kiertokulussa elävän kirjoittajan luo, jonka olin jo luullut menettäneeni. Nyt hänessä on kuitenkin myös ”kirjaajan vikaa” ja hän ymmärtää, että voi kirjoittaa, jos hänen on pakko, mutta linnut kävelevät hänen tekstinsä yli. Luonnon kiertokulun kannalta ajateltuna kirjoittaminen ei merkitse mitään.

Lintunen astelee
 minun tekstini yli
 vaikka olen pitänyt kirjaa siivekkäistä.
 Voikukka kasvaa missä haluaa
 vaikka kutsuimme sitä roskakasviksi.
 Se on keltaisessaan viehättävä, viehättävä
 erottuu edukseen muovivadista,
 ihmisen jättämästä jäljestä.
 (J: 57.)

Riikka Kaihovaara (2019: 32) kirjoittaa luonnosta ”kauhistuttavan välinpitämättömänä” ja siitä, että ihmisen on vaikeaa hyväksyä tämä välinpitämättömyys. Toisaalta Kaihovaara (mt.: 34) kokee välinpitämättömyyden vääjäämättömyydessään lohdullisena: hän kokee lumipyryssä tarpoessaan vapautumista. Myös Vesa Haapalan teoksessa on runoja, jotka ilmentävät nöyryyttä luonnon kiertokulun rattaissa.

[– –] Seisoin tuntikausia
 hyytävässä vedessä ja lapioin soraa ja kivenmurikoita
 huuhdoin mieltäni
 ja oja virtasi suurempaan jokeen
 joki virtasi mereen oli niitäkin kesiä jolloin vettä ei ollut
 ei kaloja ajatukseni
 koulutettujen kyyhkyjen tavoin
 mutta ajatukseni eivät ole sellaisia
 ei ole vallassani hyväksyä aaltoja jotka osuvat rintaani
 [– –]
 (HETE: 34.)

Haapalankin teoksessa päädytään kokemaan vapautumista lumipyryssä sekä pohtimaan, eikö luontokin olisi helpottunut vapautuessaan ihmisestä.

Tuuli pistelee poskia
 taattelen lasit taskuun
 [– –]
 Mikä vapaus kulkea näkemättä
 ehkä luontokin tuntee
 vapautuvansa ihmisestä
 mutta luonnolla ei ole
 sellaista aistia
 (HETE: 69–70.)

Jäätyväistä kirjoittaessani tulin tietoisiksi monista kipeistä ja kauhistuttavista asioista. Ehkä sen vuoksi minussa heräsi tarve kääntyä muinaisiin maailmoihin, merkkeihin, kieliin, kielellisiin rakenteisiin ja järjestelmiin, etsimään itselleni ja ilmaisulleni pohjaa. Olen lukenut Eila Stepanovan väitöskirjassaan *Seesjärveläisten itkijöiden rekisterit* esittelemää itkuvirsikieltä ja levännyt siinä. Olen ymmärtänyt, että meillä on omassa kulttuurissamme todella hieno voimavara. Runoissani itketään itkuvirsirunouden mukaisesti eli toiminnallisesti, ei passiivisesti, ihmiselle ja luonnolle. Näin ne lähestyvät toisiaan.

Käyn nyt kysymässä
 jäältä
 tätä asiaa,
 reitti on tuttu,
 kun näen jään
 kysyn,
 kuuntelen sen ääniä
 kun se sirisee kivien päällä
 hankautuu
 napsahtelee,
 katsoo minua
 kävelijää aputunutta,
 kyselen.
 (J: 38.)

Kääntelin käsikirjoitukseni runoja moneen asentoon löytääkseni tavan lopettaa teos. Lopulta päädyin kuljettamaan toivon ja epätoivon näköaloja rinnakkain. Halusin lopettaa siihen, että ihmisessä on tapahduttava suuria henkisiä muutoksia, jotta tästä kaikesta voidaan selvitä. Ymmärsin, että meidän sininen planeettamme onkin oikeastaan meissä jokaisessa, sanotaan vaikka asenteena ja vaatteena, jonka pueimme yllemme ja jonka kanssa lähdemme joka päivään ratkaisemaan ongelmia, emme jähmetty-mään pelosta paikoillemme.

Albrechtin ajattelussa on kiehtovaa se, että hänen mukaansa tarvitsemme uusia ilmaisuja paitsi pystyäksemme sanoittamaan kaikkea sitä vähemmän miellyttävää, joka liittyy elämäämme antroposeenin aikakaudella myös tulevaa varten. Tarvitsemme ilmauksia, jotka rohkaisevat etsimään uusia yhteyksiä ja mahdollisuuksia, jotta ekosysteemin harmoniaa ja eri lajien välistä balanssia ilmentävä *the Symbiocene*, symbioseeni, voisi toteutua. (Albrecht 2017: 303–307.) Pauliina Haasjoen niin ikään kesällä 2019 ilmestyneen runoteoksen *Promessa* (tästä eteenpäin P) nimeen sisältyy italiankielinen sana ”lupaus”. Mielestäni teos ilmaiseekin toivoa, joka perustuu nimenomaan siihen, että ihminen on osa luonnon

kiertokulkua ja siis osa vääjäämätöntä tapahtumista. Haasjoen teos on musiikillinen, suorastaan sinfoninen kokonaisuus. Se on tarina lajeista, elämästä ja kuolemasta, biologisista ja myyttisistä lainalaisuuksista, jonka taustalla jymisee ja jylisee maailmankaikkeuden alkamisen ja päättymissen monitasoinen ja -tahoinen kierto. Kirjan nimi juontaa modernin ja ekologisen hautausmenetelmän ideaan, *promessointiin*, jossa ruumis ensin jäädytettäisiin ja sitten hajotettaisiin tomuksi. Tomusta tulisi humusta vuodessa.

Ensin arkussa nesteet pääsevät virtaamaan pois,
 arkun läpi, sen pohjan kautta
 saa käydä vesi kuin ilma tai tuuli.
 Sen jälkeen käydään lähempänä kotoisaa lämpötilaa,
 jossa suurin osa kaikkeutta viettää päivänsä:
 muistetaan tuo vähimmäinen liikehdintä
 joka ei koskaan ole tauonnut
 soluista eikä yksinkertaisimmista molekyyleistä.
 Sieltä palattua kaikki on kiteytynyt, kirkastunut,
 rakenteet eivät enää etsi itseään ja vaihda
 ja sovitele elektroneitaan jatkuvasti.
 Kuuluuko jo ääni? Ääni on tulossa! Se käy sisään
 yhdestä reunasta ja etenee
 ja kun se kulkee lävitse,
 ei se jätäkään reunaa yksinään kaikumaan jälkeensä
 vaan äänen mukana siirtyy pehmeä hajoamisen rintama,
 jää kääntyy pilvenä
 hienojakoisimmaksi pölyksi
 sen pyöreät nousemisen ja laskeutumisen muodot
 pehmeimpiä mitä saattaa kuvitella.
 Ja nyt melkein kaikki on jo tapahtunut mitä on luvattu.
 Vielä pienet magnetisoituneet hiukkaset
 jotka olivatkin vain käymässä
 jättävät pimeää lämpöään hehkuvan pilven
 ja lennähtävät tähtienväliseen varastoon.
 (P: 67.)

Miös Reetta Pekkasen kuluvana vuonna ilmestyneessä runoteoksessa *Kärhi* (tästä eteenpäin K) tutkitaan olemassaoloa ja ihmisten, eläinten, kasvien ja kivien elämän lainalaisuuksia. Teoksen nimi viittaa kasvien kiipeämis- ja tarttumaelimiin, ja teosta luonnehtii dynaaminen ja samalla naivistinen ja pelkistynyt tarve järjestää ja selittää asioita sekä ymmärtää, miten kaikki toimii, liikkuu ja järjestyy.

Jos tietää osoittaa yhden ilmansuunnan, tietää osoittaa ne kaikki
 Jos haluaa yhden äänen, olisi suostuttava kuulemaan ne kaikki

Toistuu samanlaisena se, minkä piti olla ainoaa ja haurasta

Pöllöt nukkuvat elävien puiden sisällä ja ihmiset
 elävät ja nukkuvat kuolleiden puiden sisällä
 (K: 16.)

Siinä, missä Haasjoen ilmaisutyylillä kuvaa laaja-alainen sinfonisuus, on Pekkasen ilmaisu tiivistä ja fragmentaarista. Runoissa ilmaistut havainnot eivät suostu muodostamaan laajempia kuvioita ja synteesejä ja johtamaan ymmärrykseen vaan pikemminkin etenevät hieman nyrjähdellen kytkiesään toisiinsa erilaisten viitekehysten asioita ja ilmiöitä.

Mikroaaltosäteilyn perusteella on pystytty sanomaan
että räjähdys on edelleen kesken.

Silmun läpi työntyy suipporeunainen lehti

Vieläkin nähdään, miten tässä käy
Ei sitä meiltä ehkä kannata kysyä, miksi

Käännös: suunnaton köynnös
kääntyy katsomaan kohti

(K: 50.)

Pekkasenkin runot ilmaisevat luonnon ylivoimaa ihmiseen nähden: kun suunnaton köynnös ”kääntyy katsomaan kohti”, olisi ihmisen vavistava. Itselleni tuo kokemus on tuttu. Sen vuoksi kirjoitin *Jäätäväsessä* katseesta, joka kääntyy meistä pois. Saman katseen, joka lävistää meidät ja toisaalta kääntyy pois, kohtaan Elina Merenmiehen taiteessa. Siksi käyn hänen teoksiaan katsomassa: saadakseni ymmärrystä kauhun tunteisiini ja samalla ihmisen ja luonnon yhteyteen. Voin löytää hänen teoksistaan avaruudellista tajua, joka avaa yhteyden portteja. Voin oppia niiltä, että puun tuhoamalla tuhoan itseni. Tarvitsen taiteiden välistä kontaktia ymmärtääkseni kirjoitusprosessiani ja kirjailijuuttani sekä saadakseni kosketusta siihen, missä ihmiskunta kulkee juuri nyt. Uskoakseni tällainen vaikutus-suhteiden verkosto on tärkeä jokaiselle kirjailijalle; kohtaan viittauksia taiteidenvälisiin vaikutuksiin ja tieteeseen kaikissa tätä esseetä varten tarkastelemissani teoksissa.

Onko Reetta Pekkasen, Vesa Haapalan, Miika Osamitsun, Miia Toivion tai Pauliina Haasjoen runous luontorunoutta? Entä omaani? Lummaan (2010: 16) mukaan *luontorunous* on yleisnimitys, joka pitää sisällään ”kaiken luontoaiheisen runouden”. Mielestäni tarkastelemiani runoteoksia ei voi kuitenkaan ongelmitta luonnehtia luontorunoudeksi. Miettiessäni, mistä tämä voisi johtua, päädyin siihen hataraan johtopäätökseen, että luonnon, ympäristön ja ihmisen suhdetta käsitellään tarkastelemissani teoksissa ei-tendenssimäisesti eikä ikään kuin luonnon itsensä vuoksi, vaan paljon laaja-alaisemmin ja kompleksisemmin. Esimerkiksi Haapalan teoksessa käsitellään liikakansoitus-teeman lisäksi monia hyvin erilaisia aihepiirejä, eikä vain numeeristen faktojen kautta: mukana on myös 1960- ja 70-lukujen ympäristörunoudestakin tuttua apokalyptistä maailmanlopun kuvastoa.

Lopulta kyse on kuitenkin jostakin muusta, jota on vaikeaa sanallistaa. Haparoin kohti sitä, kun sanon: on kiinnostavaa, että loppujen lopuksi lukijan muistiin jää Haapalan teoksesta selkeimmin runojen kokija, mieshenkilö, joka liikkuu luonnossa, tarkastelee taimenia ja juoksee. Lukemistani teoksista jääkin yleisesti se vaikutelma, että luonnon ja ihmisen suhteen suoraviivaisen käsittelyn sijaan korostuu pikemminkin runojen kokijoiden sisäinen mielenmaisema. Mitä muuta meillä on kuin mahdollisuus omaan kieleen ja kokemukseen? Ainakaan toistaiseksi ihminen ei ole pystynyt tuota rajaa tyydyttävästi ylittämään. Tarkasteleman runous on kuitenkin linjassa Lummaan (2010: 12) 1960- ja 70-lukujen

runoudesta esittämän havainnon kanssa, että runoudesta tuli vähitellen ”alue, jolla neuvoteltiin luontosuhteesta sekä luontoa ja eläimiä koskevista käsityksistä ja merkityksistä”: uusin suomalainen runous jatkaa selkeästi neuvottelua ihmisen paikasta ja oikeuksista ekosysteemissä sekä uudistaa ja muokkaa luontoa, kasveja, eläimiä ja paikkoja koskevia käsityksiä ja merkityksiä.

Kun edelleen haparoin kohti sitä, mitä todella haluan sanoa, huomioni kiinnittyy Pekkasen kirjoitukseen: ”pöllöt nukkuvat elävien puiden sisällä ja ihmiset / elävät ja nukkuvat kuolleiden puiden sisällä”. Ehkä tässä onkin asian ydin: kaikissa lukemissani runoteoksissa on ihmisen kädenjälki. Kuulostaa naiivilta, mutta suuntaa katseen villiin ja villiyteen sellaisina kuin Kaihovaara niitä teoksessaan käsittelee. Hänen mukaansa ”kesytetty ja villi luonto käyvät jatkuvaa kamppailua”. Ihminen on rakentanut kaupunkoja ja yhteiskuntia ja ”villi luonto on ulkoistettu”. (Kaihovaara 2019: 22.) Tarkastelemissani runoteoksissa on jokaisessa läsnä jokin villiin ja ihmisen ja luonnon rajaan liittyvä huomio. Ehkä tarkoitan ihmisen kädenjäljellä juuri yrityksiä kohdata ja ymmärtääkin villiyttä ja ihmisen katoavaisuutta.

Se, mikä minua itseäni tällä hetkellä kiehtoo ja askarruttaa, on tämä: ihminen kaataa puita ja rakentaa taloja, joilla rajaa tonttinsa suhteessa talon ulkopuolella raivoavaan luontoon, joka heti, kun se on mahdollista, kasvattaa metsän ja peittää talon ja puutarhan, tuhoaa ihmisen yritykset merkitä näkyviin rajoja ja omistussuhteita. Michael Pollan kirjoittaa hienosti teoksessaan *Toinen luonto* vanhan asutuksen jäljistä, joita löytää metsästä ”kuin varjoina maisemassa”:

Tammia, hikkoripuita, saarnia ja plataaneja oli levittäytynyt tasaisesti kylän päälle kuin peitto. Ne olivat nousseet aiempiin pihoihin ja pelloille ja jopa kellarikuoppien keskelle, työntyivät esiin välinpitämättöminä tiloissa, jotka oli kerran järjestetty keittiöiksi ja makuuhuoneiksi, lämpimiksi tiloiksi, joissa ihmisääni värisi. (Pollan 2018: 52.)

Nautin suunnattomasti tästä kuvauksesta. Olen tänä kesänä ymmärtänyt jotakin siitä, mitä Pollan kuvaa hankittuani vanhan talon ja puutarhan. Jaan myös Kaihovaaran (2019: 14, 98–101) ajatuksen, että puutarhanhoito ja kompostointi voivat vähentää ihmisen ahdistusta. Haluan päättää esseeni Michael Pollanin tekstiin:

Ymmärsin, että metsä on ’normaali’: kaikki muu – pellot ja niityt, nurmikot ja ajotiet ja kaikkein näyttävimmän puutarhat – on häiriötä, eräänlaista ekologista tyhjiötä, jota luonto ei pitkään siedä. Jos joskus näyttää siltä, että luonto on valinnut puutarhan erityiseksi kohteekseen, syynä on se, että puutarhassa ’tyhjiö’ on suurimmillaan. Siellä maaperä on rikkainta ja sitä myllätään useimmin: mihin pehmeämpään, suloisempaan, tervetulleeksi toivottavampaan vuoteeseen lentävä rikkaruohonsiemen voisikaan koskaan päästä lepäämään? (Pollan 2018: 54.)

Ja kuitenkin: miten ihania ovatkaan häiriöiksi kutsutut pellot ja hiljaiset ajotiet – ja metsä, joka on turvallisesti ohrapellon toisella puolella. Rajan takana.

KAUNOKIRJALLISUUS

- Haapala, Vesa 2019: *Hämärä ei tanssi enää*. Helsinki: Otava.
 Haasjoki, Pauliina 2019: *Promessa*. Helsinki: Otava.
 Kilpi, Eeva 1987: *Animalia. Runoja*. Helsinki: WSOY.
 Osamitsu, Miika 2019: *Kuin keinoveden pinnalla*. Helsinki: Basam Books.
 Pekkanen, Reetta 2019: *Kärhi*. Helsinki: Poesia.
 Seutu, Katja 2019: *Jäätyväinen. Runoja*. Helsinki: WSOY.
 Toivio, Miia 2019: *Sukupuutot*. Helsinki: Teos. Esseen viittaukset perustuvat teoksen käsikirjoitusversioon.

MUUT LÄHTEET

- Albrecht, Glenn 2017: "Solastalgia and the New Mourning". Teoksessa Ashlee Cunsolo ja Karen Landman (eds.), *Mourning Nature. Hope at the Heart of Ecological Loss & Grief*. Montreal & Kingston London Chicago: McGill-Queen's University Press, 292–315.
 Kaihovaara, Riikka 2019: *Villi ihminen ja muita luontokappaleita*. Jyväskylä: Atena.
 Lummaa, Karoliina 2010: *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
 Pollan, Michael 2018: *Toinen luonto. Puutarhurin oppivuodet*. Suom. Tapani Kilpeläinen. (*Second Nature. A Gardener's Education, 1991.*) Tampere: niin & näin.
 Psychoterratica. <https://glennaalbrecht.com/2018/02/20/eutierria/>. [16.8.2019]
 Rakkaudesta – sanasto tuleville vuosikymmenille. <http://utopedia.fi/lue/>. [16.8.2019]
 Stepanova, Eila 2014: *Seesjärveläisten itkijöiden rekisterit. Tutkimus äänellä itkemisen käytänteistä, teemoista ja käsitteistä*. Kultaneito XIV. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Kirjoittaja

Katja Seutu, dos., kotimainen kirjallisuus, Helsingin yliopisto,
 katja.seutu@helsinki.fi